

ČUDOVISTA U MOM RUKSAKU

*Priručnik za nastavnike,
stručne saradnike
i djecu*

ČUDOVISTA U MOM RUKSAKU

*Priručnik za nastavnike,
stručne saradnike
i djecu*

Izdavač:

Humanirratna organizacija Genesis Project

Autorice

Lana Lugonja, master psihologije

Azra Talić, profesorica pedagogije i psihologije

Nikolina Garača, diplomirani psiholog

Lektorica:

Danijela Vasić

Dizajn:

Muris Halilović

Priručnik je nastao uz podršku i stručnu pomoć pedagoga i psihologa iz Srednjobosanskog kantona (Središnja Bosna) okupljenih oko projekta **Mostovi povjerenja i saradnje – Građenje post-COVID otpornosti kod djece u Srednjobosanskom kantonu kao alat za izgradnju sigurnosti i povjerenja.**

Banja Luka 2021.

PREDGOVOR	6
LISTA VAŽNIH POJMOVA	8
UVOD - O ČEMU JE OVAJ PRIRUČNIK?	10
POSLEDICE PANDEMJE I IZGRADNJA PSIHIČKE OTPORNOSTI - NOVI MI	12
PSIHIČKA OTPORNOST	13
PANDEMJA IZ UGLA DJETETA	13
POMOĆ DJECI U PREVLAĐAVANJU STRESA I NEPRJATNOSTI	14
ŠKOLA - MOJE SIGURNO MJESTO	18
TEHNIKE RADA SA DJECOM - NE KREĆEMO TAMO Gdje SMO STALI!	20
POUČAVANJE DJECE U VOĐENJU RADIONICE - ZNANJE SE MNOŽI DJELJENJEM	21
PRJEDLOZI ZA PRILAGOĐAVANJE RADIONICA ONLAJN FORMATU	24
RADIONICE ZA IZGRADNJU PSIHIČKE OTPORNOSTI KOD DJECE	26
KRA TKI UVOD O RADIONICAMA	26
RADIONICA 1 - TERMOMETAR EMOCIJA	28
RADIONICA 2 - ANKSIOZNOST I STRAH	34
RADIONICA 3 - EMPATIJA I KOMUNIKACIJA	40
RADIONICA 4 - PROMJENE	44
RADIONICA 5 - DIJETE, VRŠNJAČKI EDUKATOR	48
DODATNI RESURSI	54
VJEŽBE PUNE SVJESNOSTI ZA DJECU	54
PREPOZNAJTE ZNAKOVE PSIHIČKOG DISTRESA KOD DJECE I TOKOM RADIONICA	56
LITERATURA	58
PRIČA O DUGI	

PREDGOVOR

ČUDOVISTA U

Bio jednom jedan mladić po imenu Alen. Alen je imao ruksak koji je nosio kud god bi pošao i nikada ga nije skidao.

MOM RUKSAKU

On je imao silnu želju da bude sa drugom djecom i da se igra sa njima, ali ponekad, kada bi probao da priđe djeci, njegov ruksak bi počeo da pravi silnu buku i postajao bi sve neprijatniji na leđima. Kako bi se približavao djeci, tako bi njegov ruksak pravio sve jaču buku i postajao sve neprijatniji. Ako bi probao da ignoriše svoj ruksak, iz njega bi počelo izlaziti čudovište koje pravi strašne zvukove i face, tjerajući Alena da bježi od prijatelja. Kada bi se Alen odmakao, čudovište bi se vratilo u ruksak i sve bi opet bilo po starom. Alen se osjećao prijatno kada nije bilo čudovišta, te je odlučio da više ne prilazi djeci.

Ipak, vremenom, postajalo mu je sve dosadnije i želio je ipak prići i igrati se. Znao je da mora biti hrabar i istrajan i prići djeci bez obzira na čudovište, ali ono je bilo stvarno strašno! Alen je primijetio da je jako teško imati osjećaje koji mu se javljaju kada je čudovište tu. Kada je malo više razmislio o tome, shvatio je da mu čudovište ne želi nauditi, ali je bilo teško prevazići osjećaje koje ono proizvodi kod njega. Odluka da se odmakne od djece smirila je čudovište, ali imala je svoju cijenu. Cijena je bila nemati prijatelje kraj sebe zbog straha od čudovišta. Alen nije bio siguran da li je spreman platiti tu cijenu. Jednog dana, Alen je odlučio da se priključi aktivnostima bez obzira na čudovište! Uzviknuo je: „**Dosta mi je straha od tebe!**“. Zajedno sa ruksakom, Alen je krenuo ka djeci.

Čudovište je počelo da pravi buku, ali Alen je nastavio da hoda. Čudovište je izletjelo praveći jaku buku i strašnu facu. Alen je nastavio da hoda. Razmišljao je kako čudovište samo galami, ali da ga neće povrijediti, postajao je moćniji od njega. Buka je postajala toliko jaka da bi prestrašila i najhrabrije dijete, ali je Alenu sada bilo jasno da je u redu ponijeti ruksak sa sobom i prići djeci uprkos svom strahu. Sada je razumio: Svi imamo strah i brige koje nosimo na leđima, ali je ipak bitno raditi ono što mislimo da je važno, a Alenu je zaista bilo mnogo važno da ima prijatelje.

Dragi čitaocē (ko god da si: nastavnik, učenik, roditelj itd.) umjesto predgovora za brošuru poklonili smo vam ovu priču. Želimo da podijelimo sa tobom da mi svi imamo ČUDOVISTA U SVOM RUKSAKU. Alen je imao strah, nekome je čudovište predrasuda, drugome ljutnja i tako redom. Ipak, želimo da ti kažemo da nisi sam u tome i da postoje načini i da ti pobijediš svoja čudovišta a i da drugima pomogneš da dobiju ovu bitku!

Nadamo se da će ti ovaj priručnik u tome pomoći!

LISTA VAŽNIH POJMOVA

Psihička otpornost / rezilijentnost – ezilijentnost predstavlja sposobnost osobe za prevladavanje stresa i teškoća. Rezilijentnošću se smatra i sposobnost osobe da prevaziđe teške situacije i životne nedaće i iz njih izađe još snažnija i spremnija za buduće događaje.

Stres (engl. stress: napor, napetost, pritisak) – odnos između osobe i okoline, bilo koja promjena koja dovodi do narušenog optimalnog funkcionisanja organizma.

Pozitivan stres (euforičan stres) – stres koji osoba ne interpretira kao neprijatan i negativan. Uključuje ekstremno pozitivno raspoloženje (euforiju) povodom nečeg što je za pojedinca važno.

Negativan stres (distres) – prolongirani neprijatni stres uzrokovan za osobu izrazito neprijatnim životnim okolnostima (stresorima), praćen vrlo često anksioznošću, depresivnim simptomima itd.

Stresor – spoljašnji događaj koji ima potencijal da izazove stresnu reakciju kod osobe.

Stresna reakcija – reakcija organizma (emocionalna, fiziološka, ponašajna) na stres.

Učenje po modelu – vrsta socijalnog učenja koja se zasniva na učenju putem ugledanja na uzor, odnosno model. Putem ovog oblika učenja vrši proces imitacije ponašanja osobe koja je osobi uzor ili model.

Normalizacija – sređivanje, proces dovođenja u normalno, redovno stanje.

Puna svjesnost (engl. Mindfulness) – se jednostavno prevodi kao usmjerena svjesnost, odnosno aspekt svijesti koji nastaje kroz usmjeravanje naše pažnje na određene misli, emocije ili stvari prisutne u sadašnjem trenutku.

Diskomfor – osjećaj neprijatnosti, fizički i/ili psihički osjećaj nelagodnosti.

Iritabilnost – nadraženost, povišena spremnost organizma na akciju, djelovanje.

Samoeфикаsnost – kao vjerovanje u vlastitu sposobnost organizovanja i izvršenja akcija potrebnih da bi se ostvario određeni pretpostavljeni cilj.

Pomažuće misli – misli koje nas vode do lakšeg podnošenja neprijatnih emocija i približavaju nas našim ciljevima i akcijama koje nas vode ka onome što nam je važno u životu.

Odmažuće misli – misli koje nam izazivaju i povećavaju neprijatne emocije, udaljavaju nas od naših ciljeva i otežavaju put do akcija koje nas vode ka onome što nam je važno u životu.

UVOD -

O ČEMU JE OVAJ PRIRUČNIK?

Zatvaranje škola i nagli prelazak na online oblik nastave tokom pandemije oslabio je veze među učenicima i nastavnicima, a i učenicima međusobno, upravo zbog nedostatka živog kontakta u školama. Škola je mjesto rasta i Zatvaranje škola i nagli prelazak na onlajn vid nastave tokom pandemije oslabio je veze među učenicima i nastavnicima, a i učenicima međusobno, upravo zbog nedostatka živog kontakta u školama. Škola je mjesto rasta i razvoja u širem smislu, međusobnih susreta, dijeljenja i drugih procesa koji kod učenika podstiču socioemocionalni razvoj i doživljaj vlastite samoeфикаsnosti. Škola je često i srž zajednice u kojoj se nalazi. Vrijednosti za koje se zalaže prenose se i na svakog člana te zajednice. Zajednica u tom smislu ne bi smjela biti otuđena od škole jer se tom povezanošću grade mir, sigurnost, saradnja i razvija psihička otpornost. Ukratko, gradi se zdravo i progresivno društvo.

Prekidom nastave i zatvaranjem škola u početku pandemije dovedeni su u rizik svi prethodno navedeni benefiti škole. Djeca su time ostala uskraćena za podršku koju im pružaju vršnjaci i školsko osoblje. Kada se u obzir uzmu i svi dodatni stresori: izolacija, strah od posljedica pandemije, problemi unutar primarne porodice, socioekonomski faktori itd., mentalno zdravlje djece bilo je i trenutno je u velikom riziku. Istraživanja u Bosni i Hercegovini pokazuju da se svako šesto dijete izjašnjava da ima određene teškoće u mentalnom zdravlju. Određeni broj djece koji sada ne ispoljava teškoće u većem je riziku da ih ispolji u budućnosti zbog trenutnih posljedica pandemije.

Imajući u vidu prethodno navedene podatke, ovaj priručnik ima za cilj da doprinese umanjenu posljedica pandemije po djecu i mlade, da svima nama osvijesti važnost brige o mentalnom zdravlju djece i mladih, te da bude koristan resurs u periodima tranzicije iz onlajn nastave u nastavu u učionici i obratno. Sve aktivnosti koje su predstavljene u ovom priručniku mogu se koristiti i uživo i u onlajn okruženju, čime želimo da podstaknemo sve aktere da ih koriste i brinu o mentalnom zdravlju djece i mladih bez obzira na koji način se odvija nastavni proces. Pored nastavnika i stručnih saradnika, on je namijenjen svakom pojedincu koji je u kontaktu i radi sa djecom i koji uočava potrebu za aktivnim doprinosom mentalnom zdravlju i blagostanju djece i mladih.

POSljedICE PANDEMJE I GRaĐENJE PSIHIČKE OTPORNOSTI - NOVI MI

Pojavom novog virusa korona i proglašenjem pandemije, Svjetska zdravstvena organizacija je 11. marta 2020. godine uvela mjere poput: obaveznog karantina i ograničenja kretanja stanovništva, obavezne fizičke distance, kao i zatvaranje institucija radi sprečavanja širenja zaraze virusom. Kako je stabilizacija epidemiološke situacije bila prioritet, manje pažnje se usmjeravalo na prevenciju i identifikovanje nepoželjnih psihičkih posljedica pandemije, pogotovo po djecu i mlade ljude. Situacija se iz dana u dan mijenjala, a i dalje se mijenja, što konstantno povećava nivo neizvjesnosti i anksioznosti. Izvjesnost načina života i školovanja je narušena i teško je predvidjeti kako će se u budućnosti odvijati. Neizvjesnost, izolacija i umanjene socijalnih kontakata već na početku pandemije doveli su do povećanja nivoa akutnog stresa kod djece i odraslih uz javljanje propratnih posljedica koje taj stres nosi. Sada kada pandemija traje već gotovo dvije godine više se ne može govoriti o akutnom stresu, već o posljedicama hroničnog stresa. Povratak u način funkcionisanja prije pandemije još uvijek nije na vidiku, te sada radimo, živimo i funkcionišemo kao NEKI NOVI MI. Time ne želimo reći da smo samo ostali „oštećeni“ posljedicama stresa, već da je većina nas, i odraslih i djece, razvila dodatnu otpornost koja nas u budućnosti može štititi od stresova. Ipak, djeci, kao vrlo ranjivoj populaciji, koja i pod uobičajenim okolnostima doživljavaju više psihičkih teškoća nego odrasli, treba naša dodatna podrška i uključenost da bi razvili psihičku otpornost koja im može biti odličan resurs za budućnost.

PSIHIČKA OTPORNOST

Psihičku otpornost definišemo kao sposobnost djeteta da se adaptira na negativna iskustva koja doživljava tokom života. Izazovi kojima smo izloženi za vrijeme pandemije pokazali su koliko je sposobnost adaptacije važna. Ona često pravi razliku između toga da li će dijete doživjeti određene psihičke teškoće ili ne. Sigurni smo da ste u svojoj okolini sretali djecu koja su se bez problema vratila u proces nastave u školi i ispunjavala sve svoje obaveze redovno, dok je bilo i djece koja nikako nisu mogla da se adaptiraju. Moguće je da je prva grupa imala više mehanizama nošenja sa teškoćama u odnosu na drugu grupu djece, odnosno bila je otpornija.

Građenje psihičke otpornosti nikada nije završen proces, te čak i djeca koja trenutno teže podnose životne okolnosti mogu da se osnaže i nauče kako se nositi sa teškoćama. Uloga škole u tom procesu je velika. Postojanje podrške nastavnika i vršnjaka jedan je od najvažnijih resursa za osnaživanje djece, a istraživanja i praksa nam govore da je to trenutno i više nego potrebno.

PANDEMJA IZ UGLA DJETETA

Rezultati istraživanja širom svijeta u vrijeme pandemije ukazuju na to da su djeca doživjela korjenite promjene u životima, ali i da je to višestruko uticalo na njihovo ponašanje. Veliki broj roditelja i nastavnika izvještava da kod djece uočava promjene u ponašanju, u ekspresiji emocija, javljanje iritabilnosti, manjka ili viška energije, osjećanja usamljenosti i diskomforta itd. Čini se da stanje pandemije i visok stres povezan sa njim zaista dovode do ozbiljnih posljedica po razvoj djece i mladih. Ipak, ove okolnosti se mogu posmatrati kao još jedan izazov koji treba zajedno sa djecom prevladati i pomoći im da iz njega izađu snažniji i otporniji.

POMOĆ DJECI U PREVLADAVANJU STRESA I NEPRIJATNOSTI

Adaptacija na stres i neprijatnost jedna je od glavnih odlika razvoja čovjeka. Svaki čovjek ima sposobnost da prevaziđe posljedice stresa. Ta sposobnost je posebno izražena kod djece u razvoju čiji mozak ima velike kapacitete da se prilagodi i prevaziđe teškoće. Za djecu i mlade, način na koji reaguju i prevazilaze stres zavisi od nivoa izloženosti stresu, godina, ličnosti, psihičkog funkcionisanja i toga koliko imaju podržavajuće odrasle osobe i vršnjake oko sebe. Te razlike treba imati u vidu pri pristupanju svakom djetetu individualno. Ovdje želimo napomenuti i da nije svaki stres štetan. Stres je odgovor organizma na vanjske stimulanse. Često se o stresu govori u terminima pozitivnog i negativnog stresa (distresa). Pozitivan stres kod djece bi bio osjećaj jakog uzbuđenja (*na primjer, polazak u školu nakon onlajn nastave od kuće kod djeteta izaziva talas uzbuđenja*). Odgovor organizma je izražen, dijete fiziološki osjeća simptome stresa: lupanje srca, pojačano znojenje itd., ali posljedice ove reakcije nisu dugoročne, vrlo često nisu neprijatne i ovaj stres se obično povezuje sa tzv. prijetnim emocijama (sreća, radost). Negativan stres, odnosno distres, koji ima iste ove fiziološke reakcije kao i pozitivan stres (lupanje srca, znojenje itd.) je onaj koji prati neprijatne događaje za dijete, vrlo često može imati dugoročne negativne posljedice i vezuje se uz neprijatne emocije (strah, bijes...). Kada u ovom priručniku govorimo o prevladavanju stresa mi se prevashodno pozivamo na pomoć djeci koja doživljavaju distres povezan sa životom u vrijeme pandemije.

Isti događaj može biti za nekog pozitivan a za nekog negativan stres...

Dok jedno dijete osjeća pozitivan stres u vezi sa polaskom u školu nakon nastave kod kuće, drugo može imati ekstremnu reakciju distresa jer taj događaj percipira kao vrlo neprijatan i anksiozan je u vezi sa njim.

Kada razmišljamo kako pomoći djeci da preovladaju (di)stres, prije svega treba da uzmemo u obzir i prigrlimo razvojnu i dinamičnu perspektivu djeteta koje je aktivno i u konstantnoj interakciji sa svojom okolinom. Ukratko, *„ono što je dijete bilo danas ne mora biti i sutra“*. Škola ima nenadoknadivu ulogu u ovim razvojnim procesima. Aktivnosti i intervencije u školama poput savjetodavnih razgovora, podsticanja djece da se kreativno izražavaju kroz umjetnost, podsticanje kooperativnih aktivnosti sa vršnjacima mogu pomoći djetetu u prevladavanju i smanjiti posljedice stresa. Ovim želimo reći da čak i najmanja intervencija koju nastavnik pruži djeci sa ciljem redukovanja stresa, može u budućnosti imati mnogo benefita i pokazati im da su u školi i kraj nastavnika sigurni, a to dugoročno gradi sliku svijeta kao sigurnog mjesta za njih.

Kako izgleda stres kod djece?

Izvana:

Dijete može izgledati odsutno, zamišljeno, uspavano i neaktivno ili sa druge strane pretjerano aktivno, ne može mirovati, manjak pažnje i koncentracije itd.

Unutra:

Emocije koje može doživljavati: strah, tuga, ljutnja itd.

Misli koje se mogu javljati djeci u školi su:

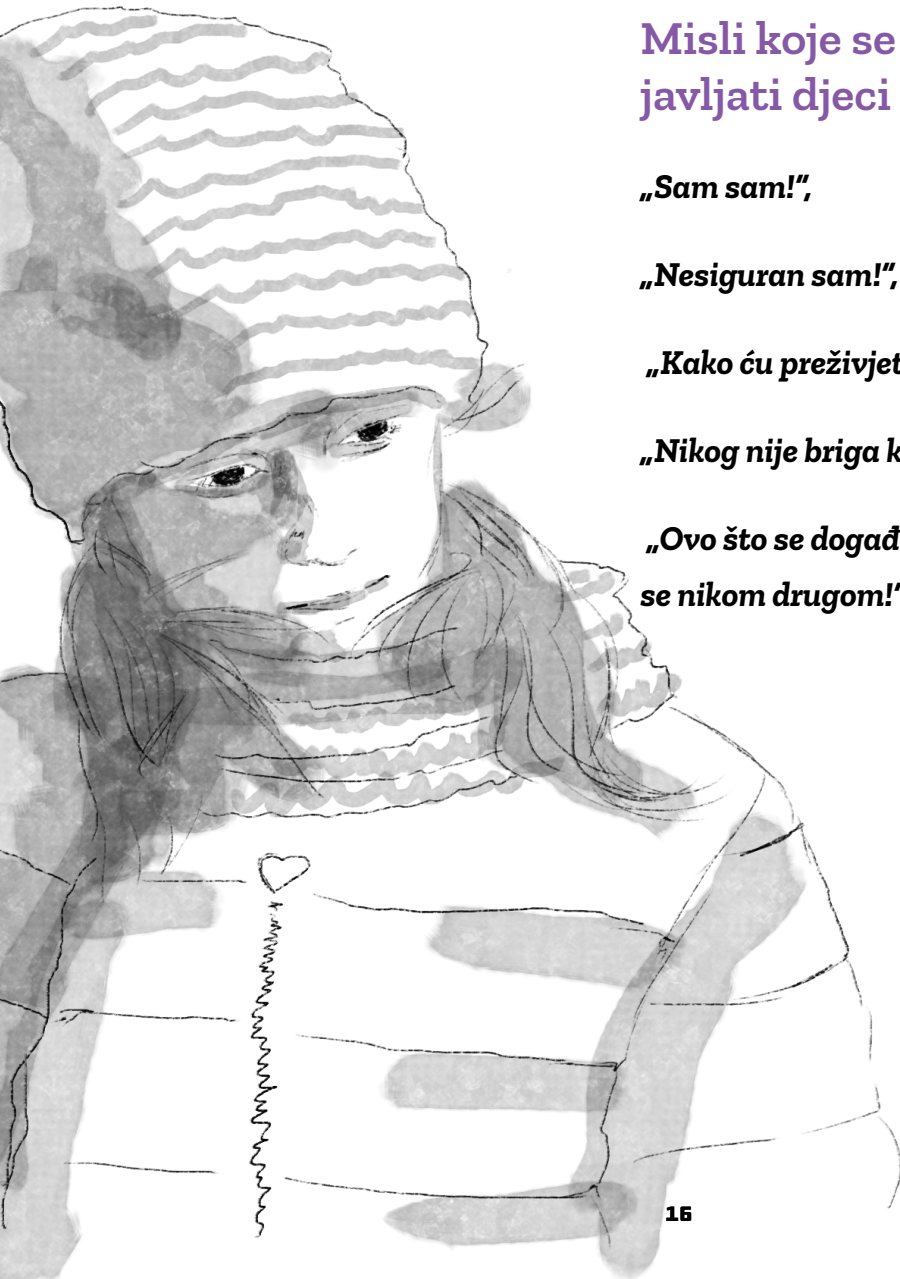
„Sam sam!“,

„Nesiguran sam!“,

„Kako ću preživjeti ovo?“,

„Nikog nije briga kako je meni!“

„Ovo što se događa meni ne dešava se nikom drugom!“

S čim se još učenici susreću?

Navedite i vi šta ste primijetili da su simptomi stresa kod vaših učenika:

Izvana:

Unutra:

Tri stvari koje možete odmah učiniti

Slušaj – potrudite se da aktivno slušate šta vam dijete govori i da mu date do znanja da to činite

Smiri – pružite mu jednostavne tehnike disanja, prizemljivanja kako bi se umirilo

Razuvjeri – dajte djetetu do znanja da ste vi tu i da brinete – ponekad je to dovoljno

Pozivamo vas da dodate šta još pored ove tri stvari možete učiniti.

Razmijenite svoje ideje sa kolegama i napravite zajedno listu „prve pomoći za djecu“:

ŠKOLA - MOJE SIGURNO MJESTO

Kada smo se vratili u škole nakon potpune obustave rada, mnogi nastavnici, profesori i učitelji vodili su se parolom „*nastavljamo gdje smo stali prije pandemije*“. Iako je ideja vraćanja u normalnost plemenita, vrlo brzo se pokazalo da u novim okolnostima to neće biti moguće. Djeci je bilo potrebno, i sada je, da im se da smisao svega što su prošli i da rekonstruišu svoj socijalni i emocionalni život u novim uslovima. Ovo ne znači da treba zanemariti nastavne planove i programe i školske obaveze. Briga o mentalnom zdravlju i učenje mogu i treba da idu zajedno. Vraćanjem u škole, djeca su dobila priliku da vrate bar određeni dio resursa u vidu socijalne mreže nastavnika, učenika i stručnih saradnika i priliku da se opet povežu sa svojom zajednicom.

Neki od načina brige o djeci kojih se možete sjetiti tokom rada su:

- *Dati djeci dovoljno prostora i vremena da se ponovo povežu i izgrade nove veze između sebe.*
- *Pokazati djeci da se u školi mogu osjećati bezbjedno.*
- *Dati djeci vremena da procesuiraju stresne događaje u školama (loša ocjena je sada možda strašnija nego prije), time kod njih gradimo otpornost i pozitivnu sliku o sebi.*
- *Dati im priliku da izraze mišljenje i emocije.*
- *Vjerovati da su sposobni da se prilagode novim uslovima školovanja.*

Šta još možete učiniti vi kao nastavnici / stručni saradnici da se djeca osjećaju sigurno u vašoj školi/učionici?

Navedite ispod i podijelite svoje ideje sa kolegama. Napravite listu – Sigurna škola:

TEHNIKE RADA SA DJECOM - NE KREĆEMO TAMO GDJE SMO STALI!

Iz pandemije izlazimo sa novim iskustvima koja su transformisala naše pristupe obrazovanju, radu i druženju. Tokom pandemije, pojedini su se nosili sa izazovima poput usamljenosti, izolacije, depresivnosti, posljedica gubitka bliske osobe i sl. Sva ta iskustva imaju svoje posljedice danas i veoma je važno imati ih u vidu prilikom planiranja i sprovođenja radionica za djecu i mlade. Djeca sa kojom radimo većinski su razvila i poboljšala svoje vještine za druženje i saradnju u onlajn svijetu, što će im sigurno biti korisno u budućem učenju i radu. Da bismo obznanili i ohrabрили razvoj digitalnih vještina kod djece, ali i normalizovali postpandemijski kontekst u kojem trenutno radimo, možemo npr. za objašnjavanje pojava u svojoj radionici koristiti primjere iz perioda pandemije ili trenutnu situaciju dovoditi u vezu sa pandemijom. Potrebno je paziti na ton koji koristite kako bi on bio prijateljski i optimističan, te davao nadu i ohrabrenja učesnicima radionice. Takođe, važno je da se fokusirate na prostor za rast, prilike za učenje i sve dobro što je proisteklo iz prijašnjih izazova.

PODUČAVANJE DJECE DA VODE RADIONICE - ZNANJE SE MNOŽI DJELJENJEM

Djeca mogu biti sjajni vršnjački edukatori ako im pokažemo kako se znanja i vještine uspješno dijele. To je najbolje pokazati svojim primjerom, jer djeca odlično uče po modelu kada vide kako neko drugi vodi radionicu, a pritom im skrene pažnju na najvažnije karakteristike vođenja radionice.

Sve radionice sastoje se iz tri dijela: **uvodnog, glavnog i završnog**. U uvodnom dijelu cilj je da se učesnici radionice opuste, upoznaju sa voditeljem radionice i jedni sa drugima, te da stvorimo sigurnu, podržavajuću atmosferu u grupi. Na početku radionice dobro je normalizovati nepoželjna i poželjna osjećanja i stanja koja učesnici radionice mogu imati (npr. anksioznost, nervoza, uzbuđenost, zbunjenost itd.). Dobro je odvojiti vrijeme za predstavljanje učesnika i voditelja radionice, a potom se dogovoriti o pravilima za uspješnu radionicu. U uvodnom dijelu poželjno je i najaviti temu radionice i navesti učesnike da o njoj promisle iz prve ruke, odnosno kroz svoje iskustvo, a za šta se mogu koristiti uvodne vježbe.

Pravila za uspješnu radionicu najčešće obuhvataju:

- **uvažavanje drugih i drugačijih – sjedenje u krugu u kojem je odnos moći izjednačen, a učesnici se trude ući u cipele drugih i sagledati temu iz više uglova,**
- **aktivno slušanje – svi su učesnici, nema posmatrača i uključenih telefona,**
- **sloboda da se kaže dalje – nije neophodno da svaki učesnik odgovori na sva pitanja tokom radionice i uredu je ako neko ne želi da komentariše određenu temu,**
- **diskrecija – povjerljivost informacija, učesnici odlučuju da će se ponašati onako kako bi željeli da se drugi ophode prema njima,**
- **poštovanje vremena – radionica se odvija prema zakazanom planu i rasporedu.**

Glavni dio radionice obuhvata razradu teme, detaljniju analizu najvažnijih pitanja i problema, te angažman učesnika radionice na pronalaženju odgovora. Glavni dio je obično zasnovan na dužoj vježbi ili aktivnosti u kojoj učesnici dijele svoja iskustva međusobno ili rješavaju neki problem u saradnji. U glavnom dijelu, voditelj radionice treba da skrene pažnju na glavne dijelove, ključne ideje koje će učesnici ponijeti sa sobom, a koje su zapravo ishodi učenja u radionici.

Završni dio radionice služi kao vrijeme za samorefleksiju i refleksiju unutar grupe. U ovoj fazi, učesnici dijele svoje utiske sa radionice i evaluiraju vlastito učenje, iskustvo i stanje. Završni dio služi da se radionica zaokruži – drugim riječima, da učesnici vide koliko se njihovo znanje promijenilo u odnosu na početak radionice. Ovo je i prilika da učesnici kažu šta

Izvor: https://www.kupindo.com/Pedagogija/9749929_VRSNJACI-ZNAJU-KAKO-PRIRUCNIK-ZA-EDUKATORE

Pogledati Dodatni resurs 2 - Prepoznati znakove distresa i na radionicama

žele da nauče ili urade dalje, u budućnosti, u vezi sa ovom temom.

Pitanja koja često postavljamo učesnicima na kraju radionice su:

- **Šta nosite sa sobom iz ove radionice?**
- **Šta vam je bilo novo i iznenađujuće?**
- **Šta vam se nije svidjelo na radionici?**
- **Čega treba biti više, a čega manje na sljedećoj radionici?**
- **Za šta će vam služiti iskustvo sa ove radionice u budućnosti?**

Kako bi djeca uvježbala vještine za vođenje radionica, potrebno je da se u tome okušaju. Djeca uče i vježbanjem, ponavljanjem, pokušajima i pogreškama, a za to im je potrebno obezbijediti vrijeme i prostor. Isplanirajte vrijeme za vježbanje kroz vršnjačke radionice i budite djeci „desna ruka“, mentor, dok oni sprovode radioničarske aktivnosti. Objasnite im da su greške normalne i da bez njih ne možemo učiti. Dozvolite svakome iz grupe da podijeli svoje strahove i zamolite djecu da podrže jedni druge, kako bi se svi osjećali sigurno dok vježbaju i uče.

Izvor: https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261359/tkit6_serbian.pdf/8814e693-bf9f-4acb-b761-a126389304dd

PRJEDLOZI ZA PRILAGOĐAVANJE RADIONICA ONLAJN FORMATU

Prilagođavanje radionica za izvođenje u onlajn okruženju mnogima je izazovno. Onlajn svijet je nov, neistražen i po mnogo čemu različit od uobičajenih interakcija uživo. Donosimo vam nekoliko savjeta koji će vam pomoći da postignete planirane ishode učenja u onlajn okruženju.

Prilagodite svoja očekivanja i pristup u komunikaciji sa učesnicima. Između nas i učesnika nalaze se mnogo faktora na koje ne možemo uticati, kao što su uređaji, internet konekcija ili ljudi u kući ili u učionici. Kada nemamo kontrolu nad ovakvim faktorima prirodno je da se osjećamo ugroženo i anksiozno. Budimo svjesni ovih osjećanja. Jedan od načina da ih umanjimo i normalizujemo jeste da ih otvoreno prokomentarišemo. Sasvim je u redu reći grupi sa kojom radimo da smo anksiozni jer nismo navikli na onlajn rad, ali i podijeliti nadu da će konekcija biti dobra i da ćemo ipak svi moći da uživamo u druženju na daljinu. U komunikaciji budite strpljivi, te koristite neverbalne znakove (i kameru) koliko god je to moguće.

Kratko pojasnite pravila za onlajn rad i nemojte pretpostavljati da ih svi učesnici već znaju. Najčešće korišćena pravila su ona o aktivnom slušanju u onlajn ambijentu, a uključuju pravila o isključenom mikrofону kad se ne govori, upaljenoj kameri kad god je to moguće, korišćenju četa za sva pitanja i komentare i korišćenju olovke i papira za zapisivanje bilješki tokom radionice. Objasnite učesnicima šta treba da urade ukoliko dođe do smetnji u internet konekciji i uvjerite ih da takve smetnje nisu razlog za paniku.

Pripremite i pošaljite program ili plan učesnicima unaprijed i pridržavajte se vremenskog okvira. U radu onlajn i od kuće, jako je važno poštovati vrijeme drugih, te pridržavati se dogovorenog plana. Učesnici će se rado vraćati na radionice ako unaprijed znaju od kad do kad one traju, te ako ih mogu uklopiti u svoj raspored.

Planirajte manje plenarnih prezentacija, a više rada i saradnje učesnika u malim grupama. Diskusija u onlajn okruženju najlakše se pokreće između tri osobe u maloj grupi. Poželjno je planirati grupne zadatke (ili pitanja za diskusiju u malim grupama) tako da ih mogu izvršiti tri osobe zajedno.

Pokušajte imati plan B i C za svoju tehničku opremu. Dok vodite radionicu, pokušajte imati rezervne slušalice i mikrofón pri ruci kako ne biste morali prekinuti radionicu ako dođe do tehničkog kvara. Ako je to moguće, nekoliko sati prije početka svoje radionice testirajte svoju opremu, linkove i druge digitalne materijale koje planirate koristiti.

Da li ste vi do sada sprovodili onlajn aktivnosti sa djecom ili mladima?

Ako jeste, imate li dodatne preporuke ili savjete koji mogu pomoći vama i kolegama?

Alati i aplikacije koji su korisni za održavanje onlajn radionica su:

Zum (engl. Zoom) za grupne pozive, dijeljenje ekrana ili prezentacija, dopisivanje, podjelu u manje grupe, korišćenje table sa svim učesnicima,

Miro bord (engl. Miro board) za zajednički rad na onlajn panou, odličan je kada se koristi umjesto kamere, a učesnici mu imaju pristup 24 sata,

Gugl drajv (engl. Google Drive) za dijeljenje fajlova (dokumenata, fotografija i sl.) može se koristiti za brzo slanje materijala većem broju učesnika;

Čet (engl. chat) ili druga aplikacija sa mogućnosti grupnog dopisivanja (npr. Viber, Instagram, Vocab) za brzo dijeljenje kratkih obavještenja, linkova ili manjih fajlova.

RADIONICE ZA GRAĐENJE PSIHIČKE OTPORNOSTI KOD DJECE

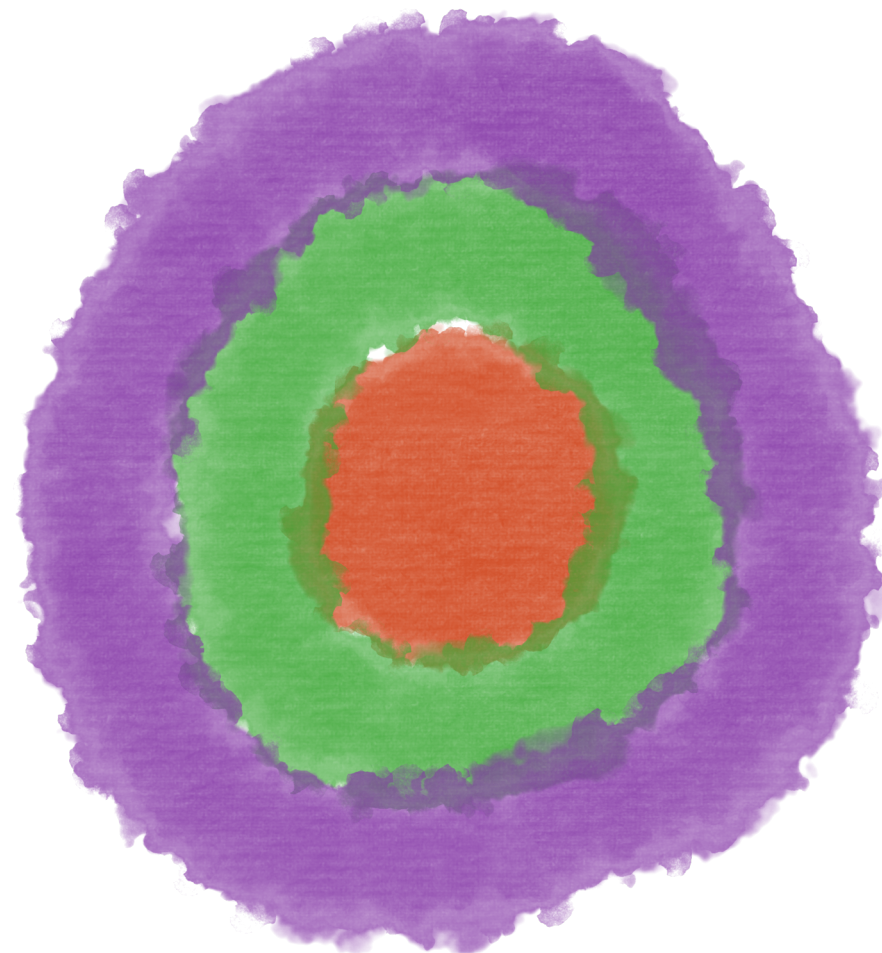
KRATKI UVOD O RADIONICAMA

U nastavku je prikazano pet radionica na pet različitih tema koje se mogu raditi sa djecom uživo. Nakon prikaza svake radionice, naći ćete kratka uputstva kako ih prilagoditi onlajn modalitetu. Identifikovali smo ovih pet tema kao važne za građenje psihičke otpornosti kod djece. Vas pozivamo da razmišljate o tome koje još teme biste uključili. Na kraju prikaza svih radionica naći ćete **Radni list** u koji možete unijeti svoje ideje a pozivamo vas da ih podijelite i sa timom Genesis Project.

Sve radionice traju u prosjeku 90 minuta, a naša je preporuka da se onlajn rade nešto kraće (oko 60 minuta) zbog otežanog održavanja pažnje i koncentracije djeci kada niste sa njima uživo već je svako na svom uređaju. Radionice su sastavljene iz tri dijela (Uvodna aktivnost, Glavna aktivnost i Završna aktivnost). Za rad na ovim radionicama važe sva pravila koja smo naveli u dijelu priručnika **Podučavanje djece da vode radionice – Znanje se množi dijeljenjem**, ali ovdje želimo da navedemo tri pravila BAŠ OVIH radionica i pozivamo vas da ih podijelite i sa vašim učesnicima:

Tri pravila druženja na ovim radionicama:

1. **Iskrenost** – Budite iskreni u izražavanju svojih potreba.
2. **Podrška idejama** – Možeš slobodno da izražavaš svoje ideje i zapažanja o temi.
3. **Privatnost** – Šta god kažeš ili uradiš ostaje u našoj učionici / onlajn sobi.

RADIONICA 1

TERMOMETAR EMOCIJA - ŠTA SU EMOCIJE I KAKO ŽIVJETI SA NJIMA?

UVODNA AKTIVNOST - Uzmi termometar i izmjeri...

Uvodnoj vježbi, učenici će imati priliku da dođu u kontakt sa svojim emocijama i načinom njihovog ispoljavanja. Da bi to mogli, potrebno je u saradnji sa njima identifikovati šta su to emocije i koje postoje.

Učenicima se postavljaju pitanja:

- **Šta su to emocije?**

Emocija je uzbuđeno stanje organizma izazvano nekom unutrašnjom ili vanjskom promjenom ili situacijom.

- **Sa kojim emocijama se rađamo, a koje stičemo?**

Kada je riječ o emocijama najčešće govorimo o podjeli na osnovne i složene emocije. Osnovne se javljaju od rođenja i karakteristične su za sve ljude, odnosno svi ih izražavamo na jednak način, nezavisno od kulture kojoj pripadamo, te one proizlaze iz istih okolnosti kod svih ljudi (npr. lični gubitak nas sve čini tužnima). U ovu grupu spada šest emocija: ljutnja, sreća, tuga, strah, gađenje i iznenađenje. Složene emocije razvijaju se tokom odrastanja kroz različita lična iskustva i socijalne interakcije, a međusobno se razlikujemo u doživljavanju i izražavanju takvih emocija. To su emocije poput krivice, srama, ljubomore, ljubavi itd.

- **Kako bi izgledao život bez straha?**

Učenici treba da daju svoju ideju života bez straha. Ovdje im se kao poenta može pružiti priča o dva pračovjeka koja je prikazana u nastavku:

Dva pračovjeka su mirno i spokojno ležala na livadi. Jedan od njih je umio da osjeti strah a drugi nije. U jednom trenutku, iz grma u blizini čulo se šuštanje. Pračovjek, koji je mogao osjetiti strah, pomislio je da je u pitanju neka divlja životinja i brzo pobjegao kako bi sebi spasao život. Drugi nije osjećao strah i ostao je mirno da leži na livadi. Da je stvarno životinja bila ta koja je u grmlju, koji pračovjek bi bolje prošao? Onaj koji osjeća strah ili onaj koji ga ne osjeća? Strah, ali i sve druge emocije omogućile su nam da preživimo.

- **Da li je po vašem mišljenju u redu biti i tužan i ljut ponekad?**

Naglasiti učenicima da ne postoje negativne i pozitivne emocije već samo one koje su prijatnije i korisnije i one koje su to malo manje.

Uvodna vježba koja se radi nakon prethodne diskusije služi da dođemo u kontakt sa svojim emocijama. Ponekad je svima nama teško da prepoznamo koju emociju doživljavamo. Da bismo prepoznali emociju koju doživljavamo prvo moramo da je osvijestimo, odnosno da uspostavimo kontakt sa njom. To možemo na više načina, ali je cilj da je doživimo fiziološki – na nivou mišića (npr. da li su zgrčeni ili opušteni), na nivou disanja (Kako dišem? Brzo ili sporo? Plitko ili duboko?), na nivou misli (Šta mi prolazi kroz glavu?) i na nivou ponašanja (Šta radim trenutno?). Kada se ove kockice (fiziologije, misli i ponašanje) slože, onda možemo da govorimo koja je emocija u pitanju i da pređemo na glavnu vježbu u sklopu ove radionice.

UVODNA VJEŽBA

Voditelj učenicima govori:

jetite se nekog događaja u posljednje vrijeme kada ste osjetili baš neki jak osjećaj zbog nečeg što vam se dogodilo. Koja je to emocija koja vam pada na um (ne morate reći naglas, samo prepoznajte šta vam je prvo palo na pamet).

- Sada zatvorite oči.
- Da li taj osjećaj ima neku boju? Ako ima, koju?
- Ima li neki oblik? Koji?
- Ima li težinu? Je li težak ili lagan?
- Ima li temperaturu? Koju?
- Otvorite oči!

Nakon što otvore oči, tražite od učenika da se jave i opišu boju, temperaturu itd. osjećaja koje su imali, a ostali neka pogađaju koja je emocija u pozadini. Nakon toga učenici uspostavljaju vezu između emocija i misli.

Sada se sjetite istog događaja kojem ste dali oblik, boju itd. i pokušajte razmisliti koje su vam misli prolazile kroz glavu. Zapišite ih u tri minute na papir ili samo pokušajte da ih se što više sjetite.

Nakon tri minute pitati nekog od učesnika da i bez dijeljenja događaja podijeli misli i pitajte da li su te misli pogoršavale ili poboljšavale osjećaj u tijelu.

Učenicima ukazati na cilj vježbe sa pratećim primjerom:

Naše misli su mnogo povezane sa našim osjećajima i mislima možemo povećati ili smanjiti osjećaj u tijelu, ali i uticati na naša ponašanja! Promijenimo li misli, neki osjećaj se smanji ili poveća. Na primjer, posvađali ste se sa prijateljem i mislite:

- **Situacija 1: Ja njega više ne želim da vidim u životu! Ljuti ste. Da li ćete otići poslije škole i družiti se sa njim?**

A ako se pak posvađate sa prijateljem, pomislite:

- **Situacija 2: Dobro, njegovo ponašanje je bilo loše, ali možda bih trebalo da mu kažem kako se osjećam! Da li ćete otići da se vidite sa njim?**

Koja situacija je bolja za vas ako želite da vam ta osoba bude i dalje prijatelj?

GLAVNA AKTIVNOST - Kako izgleda to što si izmjerio?

Glavna aktivnost služi da učenici utvrde veze između misli, fizioloških reakcija i ponašanja za konkretne emocije. Kada završe uvodni dio radionice, glavni dio počinje razgovorom o emocijama i razgovorom o tome koje emocije su im padale na pamet u uvodnoj aktivnosti.

U narednom koraku se dijele u grupe od po tri do četiri učesnika. Svaka grupa predstavljaće jednu od emocija koje su definisane u uvodnoj vježbi (npr. grupa STRAH, grupa SREĆA itd.) i daje im se zadatak da između sebe razmisle kada su osjećali emociju koja im je data za grupu i da za svakog učenika u grupi naprave sljedeću šemu:

- **Situacija u kojoj se nalazio/nalazila.**
- **Misli koje su mu/joj padale na pamet u toj situaciji.**
- **Reakcije koje je manifestovao/manifestovala: ponašanja, emocije, fiziološke reakcije.**
- **Posljedice koje je njegovo/njeno ponašanje ostavilo na druge osobe.**

Nakon rada u malim grupama učesnici svoje šeme prezentuju ostalim grupama, nakon čega slijedi diskusija. Voditelj/voditeljka ima zadatak da učesnicima ukaže na to kako situacija nije ta koja izaziva naše emocionalno reagovanje, ponašanje i fiziološke reakcije, već da su to načini na koje mi razumijevamo tu situaciju. Možda se neki drugi učenik ne bi osjećao isto u toj nekoj konkretnoj situaciji kao njegov drugar iz razreda. Prikazati učenicima ovu poentu kroz narednu situaciju:

Kako to da ista situacija izaziva različite emocije kod nas?

Situacija: Marko i Katarina sutra imaju kontrolni iz matematike. Marko je bio jako tužan zbog toga, dok je Katarina jedva čekala da ode na kontrolni i bila je presrećna. Šta mislite, zašto je to tako?

Pozadina Markove priče: Marku teško padaju kontrolni iz matematike jer ga je strah da će dobiti slabiju ocjenu i neće upisati srednju školu koju planira.

Pozadina Katarinine priče: Katarina obožava matematiku i mnogo je učila za kontrolni pa jedva čeka da pokaže svoje znanje.

ZAVRŠNA AKTIVNOST - Šta smo sve našli na termometru?

U završnoj aktivnosti cilj je da se prisjetimo boja, oblika, temperature i izgleda naše emocije koju smo izmjerili na prvoj aktivnosti. Uz pomoć voditelja, prisjetiti se izgleda svake emocije koju su spominjali (ljutnja, strah, tuga, sreća itd.). Iako su emocije koje osjećamo slične, svi ih možemo drugačije doživljavati tako da emocija može biti onoliko koliko ima učesnika i to je u redu. Voditelj ih može nacrtati sve i grupisati ih (tuga – pa svi izgledi tuge) itd. Ovim se zaključuje radionica sa **idejom da su emocije kod svih ljudi iste, ali da je njihov doživljaj, te misli i reakcije koje ih prate različiti za svakog.**

Prijedlozi za vođenje radionice Emocionalni termometar u onlajn okruženju:

- **Možete koristiti bijelu tablu (engl. Whiteboard) u sklopu Zum programa za uvodnu aktivnost tokom radionice, gdje možete zapisivati odgovore učenika na postavljena pitanja,**
- **Grupe onlajn možete formirati podjelom u Zum sobe, a svaka grupa svoje zadatke može da radi na Miro tabli ili bijeloj tabli u sklopu Zum programa umjesto crtanja na papirima.**

RADIONICA 2

ANKSIOZNOST I STRAH - ČUDOVIŠTA U MOM RUKSAKU

UVODNA AKTIVNOST - Šta se dešava u meni?

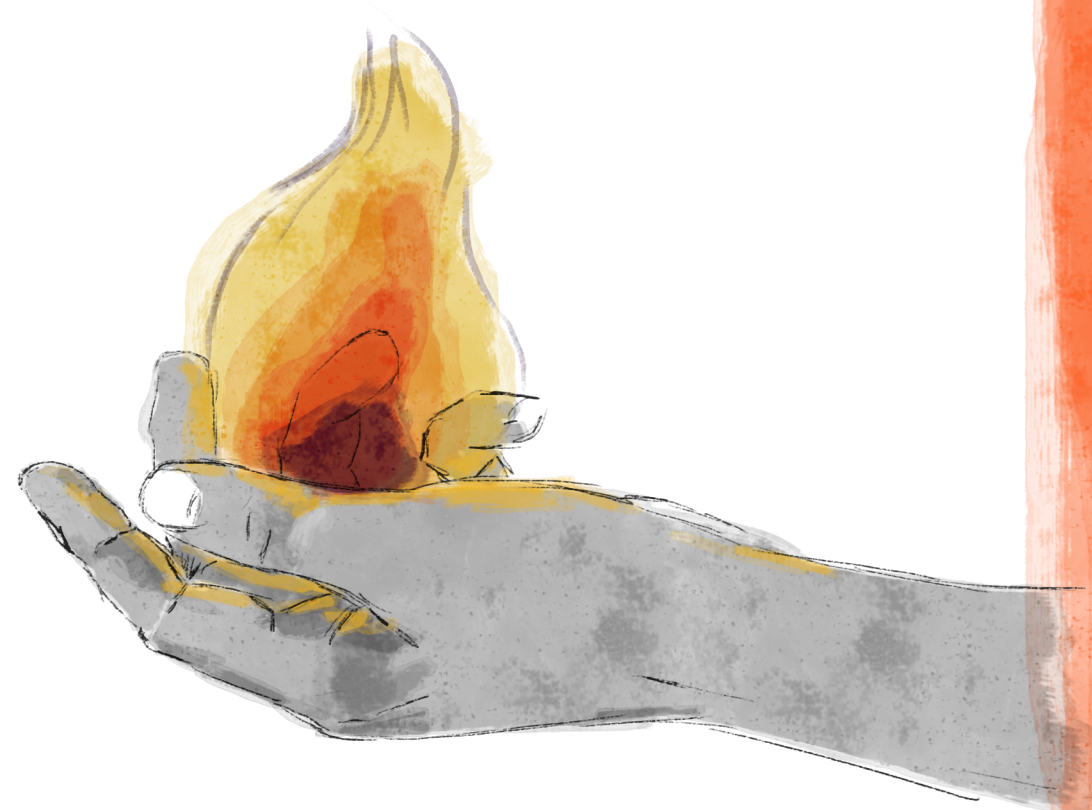
Za uvodnu aktivnost učesnici će uraditi kratku vježbu pune svjesnosti (u prilogu se nalazi još nekoliko). Cilj ove vježbe je prije svega OBRATITI PAŽNJU na ono što se dešava unutar nas i na nama, šta nam prolazi kroz glavu, kroz ruke, noge i da je u redu da sjedimo sa tim osjećajima.

VJEŽBA - „Vatra u rukama“

- Nekoliko puta brzo protrljaj svoje dlanove jedan o drugi.
- Primijeti osjete u svojim dlanovima, šakama i rukama.
- Usmjeri svoju pažnju na toplinu koja je nastala.
- Sada zatvori oči i u tišini nježno stavi svoje ruke na vrh svoje glave.
- Usmjeri svoju pažnju na toplinu koja s ruku prelazi na tvoju glavu.
- Ostani u tom položaju još koji trenutak i primijeti osjete u rukama i glavi.

Nakon vježbe otvoriti diskusiju sa učenicima podstičući razgovor o vježbi: Kako vam je bilo ovo raditi? Kakav je osjećaj? Koje su vam misli prolazile kroz glavu? U redu je i ako su to misli: „Ovo je glupo!“, „Zašto ovo radim?“. Nekada je u redu i sjediti sa neprijatnim mislima koje imamo u tijelu. To je posebno važno jer svaki dan doživljavamo takve misli.

Zaključak aktivnosti: Naš život je jako ubrzan, stalno nekamo žurimo i imamo puno stvari za obaviti. I tehnologija je stalno prisutna u našem životu i ne dopušta nam da se „isključimo“. Ovakve vježbe nam pomažu da se bolje usredotočimo na stvari, zadatke i aktivnosti, da jasnije mislimo, da se opustimo i poboljšamo spavanje. One pomažu da budemo potpuno svjesni sadašnjeg trenutka i iskustva, te donesemo bolje odluke za sebe i druge oko nas jer smo mirniji i svjesniji šta se u nama dešava.

GLAVNA AKTIVNOST - Šta je ta anksioznost?

Voditelj odmah počinje diskusiju sa pitanjima:

- **Šta je anksioznost?**
- **Šta izaziva anksioznost?**
- **Kako se ispoljava?**
- **Koja je razlika između anksioznosti i straha?**

Kada djeci odgovaramo na prethodna pitanja, vrlo je važno jasno napraviti razliku između straha i anksioznosti. Strah se javlja kada smo direktno izloženi nekoj opasnosti (pozovite ih na priču o pračovjeku sa prve radionice). Anksioznost je slična strahu, ali se javlja na potencijalnu prijetnju – ona u vanjskoj okolini ne mora postojati. Mi pretpostavimo da će se nešto strašno desiti i osjećamo se anksiozno. Važno je naglasiti da su anksioznost i strah po mnogo čemu slični – imaju slične fiziološke reakcije, često ih slične misli prate i često se slično ponašamo kada ih osjećamo: bježimo iz situacije, izbjegavamo situacije za koje mislimo da će nam izazvati strah ili anksioznost itd. Vrlo je važno da djeca razumiju da je **strah odgovor na stvarnu, a anksioznost na potencijalnu prijetnju**. Ponudite im primjere situacija iz svog života i neka se oni uključe sa svojim primjerima.

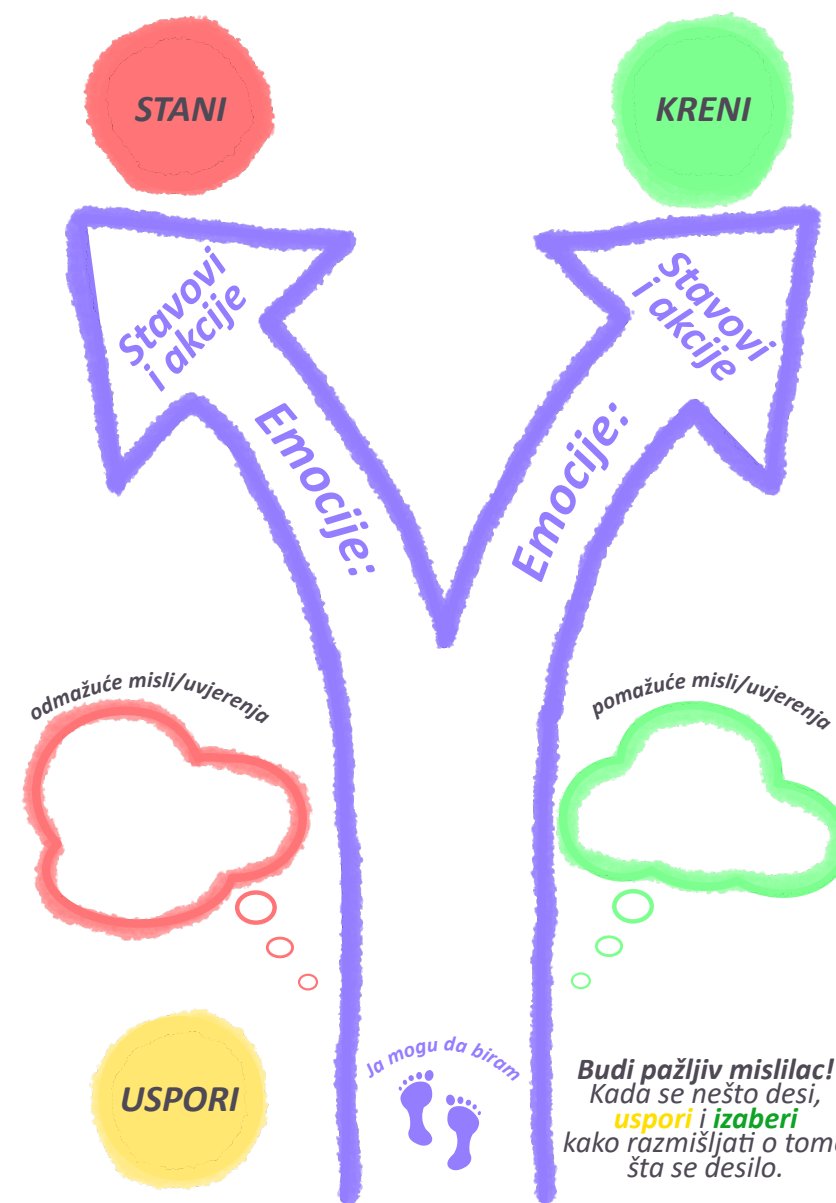
Primjer koji možete uključiti:

Ispred mene na ulici iz mraka iskoči pas, ja se okrenem i pobjegnem – osjećam STRAH. Krenem u školu i pomislim: „Dobiću slabu ocjenu“, okrenem se i pobjegnem kući – ANKSIOZNOST.

Kada zajedno utvrdimo šta su i kako se ispoljavaju možemo da konstatujemo da svi ponekad osjećaju anksioznost i strah. Bebi se izmakne podloga pa ju je strah, mala djeca ne vide mamu u blizini pa ih je strah ili su anksiozni, osnovci ne mogu da vide svoje prijatelje ili se plaše da im se neko blizak razboli pa osjećaju strah i anksioznost...

Hajde da sada naučimo odakle ona dolazi kod nas...

Prikazati grafikon u nastavku djeci, objasniti sve pojmove sa njega (situacija, misli – pomažuće i odmažuće, osjećaji, akcije i stavovi) i dati primjer situacije. Ona može biti prilagođena grupi, ali neki primjeri su: loša ocjena, svađa sa roditeljima, prijateljima, saznali smo da se škole zatvaraju zbog pandemije itd.

Učenike zatim podijelimo u grupe i svaka grupa izabere jednu situaciju (ako je malo učesnika, mogu i svi zajedno prolaziti kroz jednu situaciju). Zadatak je da kroz grupni rad identifikuju sve procese sa grafikona baš u toj određenoj situaciji koju su dobili/izabrali.

Prijedlozi situacija za glavnu aktivnost:

- **Mama galami na vas zbog loše ocjene iz nekog predmeta.**
- **Nastavnik vam je rekao da ste lošije uradili kontrolni nego što je to inače slučaj.**
- **Prijatelj vas nije pozvao na rođendan.**

Nakon toga slijedi diskusija u kojoj pokušavamo zajedno odgovoriti na pitanja:

- **Možemo li birati da budemo manje anksiozni?**
- **Je li to baš do nas? Koliko?**
- **Da li nam je to stvarno zajedničko?**
- **Zašto su neki manje anksiozni od drugih?**

Zaključiti da anksioznost zaista jeste jedno čudovište koje svi nosimo sa sobom, ali neki samo malo bolje nauče da prođu kroz grafikon i nađu putanju da se umire. A to možemo svi!

ZAVRŠNA AKTIVNOST - A šta da radim kad je čudovište baš strašno?

Nađem način da ga umirim.
A kako?

VJEŽBA UMIRIVANJA

Ovu vježbu je korisno primijeniti u stanjima visoke uznemirenosti, straha i panike, te drugih neugodnih osjećaja, kao što su ljutnja, tuga i druge.

Pogledaj oko sebe, primijeti i imenuj:

- **5 stvari koje možeš vidjeti**
- **4 stvari koje možeš dodirnuti**
- **3 stvari koje možeš čuti**
- **2 stvari koje možeš mirisati**
- **1 stvar koju možeš okusiti**

Sa učenicima zatim razgovaramo o sljedećim pitanjima:

- **Uzimajući prethodni grafikon sa mislima i emocijama, gdje možemo ovu vježbu smjestiti?**
- **Gdje je možemo iskoristiti u onom procesu, a da dođemo do pomažućih misli?**
- **Zašto ne bismo trebali izbjegavati strah i anksioznost?**

Prijedlozi za vođenje radionice Čudovišta u mom ruksaku u onlajn okruženju:

- **Plakat za glavnu aktivnost možete napraviti u Miro aplikaciji ili u Majkrosoft pejnt (engl. Microsoft Paint).**
- **Vježbe za umirivanje i punu svjesnost možete snimati (sa dozvolom svih uključenih) i zatim poslati učenicima da mogu da ih preslušaju i kasnije.**

RADIONICA 3

EMPATIJA I KOMUNIKACIJA - HODANJE U TUĐIM CIPELAMA

UVODNA AKTIVNOST - Neću reći šta sam do sada naučio...

U sklopu uvodne aktivnosti učenici treba da nauče kako neverbalno da komuniciraju sa svojim kolegama u grupama. Pronađite prvog dobrovoljca koji će koristeći pantomimu i neverbalne poruke dati svoj osvrt na prethodne dvije radionice koje su prošli. Zadatak ostale djece je da pogađaju šta učenik-dobrovoljac želi da iskaže. Koje poruke je poslao a da ih nije rekao. Nakon toga istu vježbu uraditi sa bar još dva učenika.

Na kraju pitati dobrovoljce kako su se osjećali i pitati kako su se osjećali oni koji su pogađali šta učenik-dobrovoljac želi podijeliti. Razgovarati sa učenicima o važnosti neverbalnih poruka, ali i koliko ih je teško prenijeti bez glasa. Jednako je teško razumjeti i emocije drugih ljudi ako nam ih ne kažu naglas.

GLAVNA AKTIVNOST - Hodanje u tuđim cipelama

Na početku uvodnog dijela sa djecom razgovarati o sljedećim pitanjima, nakon čega učenici treba zajedno sa vama da utvrde odgovore na pitanja:

- **Šta je empatija?**

Empatija podrazumijeva doživljaj emocije i situacije koju druga osoba proživljava. To je naša sposobnost da osjetimo ono što drugi osjete i često mislimo ono što oni misle.

- **Koja je razlika u odnosu na simpatiju?**

Simpatija je osjećanje i izražavanje zabrinutosti za nekoga, često praćena željom da budu sretniji ili bolji. Mi ne moramo osjećati isto što i druge osobe, samo želimo da one budu dobro.

- **Kakva je to empatična komunikacija?**

Empatična komunikacija podrazumijeva komunikaciju sa drugom osobom iz perspektive doživljaja šta ona osjeća u tom razgovoru i proživljavanje tih osjećaja sa njom zajedno.

Primjer: Prijatelj vam kaže da je jako tužan jer ga niste pozvali na rođendan, a vi pokušate da osjetite njegovu tugu, razumijete zbog čega je osjeća i uvažite to njegovo osjećanje i kažete: *Mnogo sam tužan i žao mi je što se i ti tako osjećaš, probaću ispraviti ovo na neki način. Pada li ti na um kako?*

Nakon toga se učenicima predstavi sljedećih šest priča:

1.

U hodniku škole je mnogo djece. U jednom trenutku, Marko prilazi Damiru, mlađem učeniku i počinje da ga izaziva jer nije primljen u fudbalski tim škole. Damir odgovara Marku vrlo ljutito da ga nije briga šta on misli. Njih dvojica počinju da se svađaju.

3.

Marija govori Jasmini kako je tužna zbog skorijeg raskida sa svojim momkom ali Jasmina ne izgleda kao da je zainteresovana za ono što Marija govori. Marija na kraju kreće da se dere na Jasminu jer je ne sluša.

5.

Dobio si slabu ocjenu iz matematika jer nisi stigao da učiš za test zbog učešća u školskoj predstavi. Ipak, tvoji prijatelji kreću da pokazuju tvoj test svima i da se podsmijavaju. Uzmeš test od njih i pocijepaš ga.

2.

Jako si uzbuđen/a zbog izlaska sa prijateljima u petak ali tvoja mama želi da idete na večeru sa rodbinom. Ti odbiješ da ideš kod rodbine i mama kreće da galami na tebe. Odlaziš u sobu i lupaš vratima.

4.

Jako si uzbuđen/a zbog izlaska sa prijateljima u petak ali tvoja mama želi da idete na večeru sa rodbinom. Ti odbiješ da ideš kod rodbine i mama kreće da galami na tebe. Odlaziš u sobu i lupaš vratima.

6.

Selma ima vrlo važan događaj u školi i želi posuditi džemper od svoje sestre. Kada ju je pitala, ona je odgovorila da ne može dobiti jer će ga uništiti. Selma je moli ali ona ne želi da popusti. Selma se na kraju naljuti na sestru i ne želi pričati sa njom.

Učenici se dijele u tri grupe (ako je veliki broj učenika, može biti i šest grupa), svaka grupa dobije po dvije priče i treba da utvrde koji od likova u priči se nije ponašao empatično i da smisle alternativnu priču u kojoj bi bar jedna osoba bila empatična.

Vratiti se iz grupa i zamoliti učenike da čitaju svoju priču. Nakon što ih svi pročitaju, razgovarajte o pitanju:

- Da li postoji način da budemo empatični a da ne govorimo o svojim osjećanjima i pitamo druge za njihova?

ZAVRŠNA AKTIVNOST - Vidi stvarno šta je simpatija a šta empatija

Video: Brene Brown on Empathy

<https://www.youtube.com/watch?v=1Evwgu369Jw&t=1s>

Na engleskom je, ali se mogu ubaciti prevodi ili da voditelji samo odglume životinje i naraciju, kratko je.

Razgovarati sa učenicima o razlici i utvrditi da smo svi sigurni kako da budemo empatični i kada nam drugi nisu simpatični. :)

Prijedlozi za vođenje radionice Hodanje u tuđim cipelama u onlajn okruženju:

- **Plakat za glavnu aktivnost možete napraviti u Miro aplikaciji ili u Majkrosoft pejnt, a možete iskoristiti i već gotov plakat iz PDF verzije ovog priručnika.**
- **Vježbe za umirivanje i punu svjesnost možete snimati (sa dozvolom svih uključenih) i zatim poslati učenicima da mogu da ih preslušaju i kasnije.**
- **Učenicima možete odmah pomoću opcije Zum šer skrin (engl. Zoom Share Screen) podijeliti Jutjub video iz Završne aktivnosti.**

RADIONICA 4

PROMJENE - KAD LIŠĆE OPADA, DRVO RASTE

UVODNA AKTIVNOST - Oluja promjena i ideja

Otvoriti diskusiju sa učenicima:

- **Pitanje 1: Na šta vas asocira riječ promjena?**

Na osnovu asocijacija voditelji formulišu zaključak da je promjena dio naših života, da je ona svakodnevna, neminovna i prirodna.

- **Pitanje 2: Šta se sve promijenilo u posljednje dvije godine?**

Konstatovati da su promjene stvarno bile drastične. Pitati:

- **Šta je bilo najteže prihvatiti?**
- **Nedruženje?**
- **Izolacija?**
- **Nema škole?**
- **Strah od zaraze?**
- **Strah za bliske ljude?**
- **Kako su se nosili sa tim?**

Zapisati sve misli...

GLAVNA AKTIVNOST - Šta bi drvo bez promjena?

Učenci se dijele u četiri grupe. Svaka grupa dobije jedno pitanje na koje treba odgovoriti pričom.

- **Šta bi bilo kada bi se zamrzao život, ovakav kakav je tačno u ovom trenutku i nikad se više ne bi odmrzao?**
- **Šta bi bilo sa drvetom kada ne bi bilo godišnjih doba?**
- **Kada bi prestala smjena dana i noći?**
- **Šta za vas znači izreka „sve teče, sve se mijenja“?**

Napišite kratku priču kao odgovor na vaše pitanje. Asocijacije mogu biti sljedeće riječi:

Zbunjenost, nepoznato/poznato, strah/sigurnost, nada/beznađe, briga/bezbrižnosti, izolacija/druženje...

Dajte ideju za još asocijacija.

Zaključak glavne aktivnosti: Mi zapravo volimo promjene – garderoba, kafić, novi prijatelj na društvenoj mreži. Promjena je prirodna, mi je iniciramo i volimo je.

ZAVRŠNA AKTIVNOST - Šta kada promjena nije baš prirodna?

Promjene nisu baš uvijek prirodne, odnosno nekad ih ne očekujemo i nisu nam normalne i svakodnevne. Na primjer, često smo izloženi vanrednim promjenama. Jedna od najvećih u posljednje vrijeme bila je pandemija. Život nam se drastično promijenio. Sve što smo prije poznavali i dobro i loše više nije isto.

- **Kako se osjećate u vezi sa ovom promjenom?**
- **Šta ste naučili i uradili u toku ove promjene a da je bilo lijepo, korisno itd.? (Voditelj da svoj primjer!)**

Zaključak radionice: Ne želimo da nema promjena, želimo naučiti da se naviknemo na njih i živimo sa njima! Mi smo spremni!

Možete pružiti djeci nekoliko savjeta kako se nositi sa promjenama:

1. **Dajte sebi vremena da se prilagodite!** Nekada žurimo da što prije prihvatimo nove životne okolnosti, ali ponekad je korisno stati, razmisliti o tome šta se događa i dati sebi vremena i prostora za navikavanje.
2. **Razgovarajte o tome kako vi doživljavate promjenu.** Razgovarajte sa bliskim osobama i pitajte ih kako oni doživljavaju neku promjenu, a podijelite i kako je vi doživljavate. Sjetite se da emocije u istim situacijama možemo različito doživljavati. Isto tako, nekome promjene mogu biti lagane a nekome teške. Možda vam doživljaj drugih pomogne da bolje razumijete kako vi doživljavate promjenu.
3. **Smislite nove rituale i aktivnosti.** Nekada, promjene nas primoraju da promijenimo aktivnosti u toku dana i naše rutine. Na primjer, za vrijeme izolacije, nismo išli u školu, na treninge, druženja itd. Probajte da zastanete i smislite nove rutine koje

možete da imate u novim okolnostima. Neki su za vrijeme pandemije umjesto izlaska vani počeli da pričaju sa drugarima preko društvenih mreža, drugi su više čitali. Nađi šta je za tebe najbolje i šta ti prija.

4. **Sjetite se da svi imamo čudovišta u ruksaku** i da nam promjene ponekad učine da ta čudovišta budu mnogo veća i strašnija. Probajte neke od vježbi pune svjesnosti koje smo prošli i koje imate u ovom priručniku. One će vas umiriti i dati vam priliku da iz druge perspektive vidite okolnosti u kojima se nalazite.

Prijedlozi za vođenje radionice Kad lišće opada, drvo raste u onlajn okruženju:

- **Učenici mogu svoje priče pisati na Zum bijeloj tabli.**

RADIONICA 5

DJETE, VRŠNJAČKI EDUKATOR - KAKO PODUČITI DJETE DA ODRŽI RADIONICE VRŠNJACIMA?

Ova radionica ima malo drugačiju strukturu od prethodne. Razlog za to je što ovom radionicom želimo učenicima da pružimo resurse da prethodne četiri dijele sa svojim drugarima u školi, na neformalnim druženjima itd. Iz tog razloga, ona sadrži dva dijela. Prvi dio se tiče učenja djece nekim od osnovnih pojmova koji su vama predstavljani u poglavlju *Podučavanje djece da vode radionice – Znanje se množi dijeljenjem*.

PRVI DIO: Učimo pojmove

Učenicima prikazati sljedeća pitanja:

- **Šta znači biti vršnjački edukator?**
- **Šta je radionica?**
- **Kako na radionici prenijeti poruku?**
- **Mogu li se radionice držati i uživo i onlajn? Kako?**
- **Gdje smjestiti drugare?**
- **Šta da očekujem od učesnika?**
- **Šta da očekujem od sebe?**
- **Kako da održim dobru atmosferu na radionici?**
- **Kako da postavim pravila na radionici?**
- **Koliko treba da traje?**
- **Mora li sve biti ovako formalno?**

Nakon što odgovorite na ova pitanja i porazgovarate sa djecom o njima, možete preći na konkretne teme i njihove vježbe. U ovoj fazi je važno ohrabriti djecu da oni mogu da se jave i vježbaju aktivnosti u drugom dijelu jer to može biti jako korisno i za njih, a i da svojim bliskim prijateljima pokažu super tehnike brige o sebi. Podsjetite ih na radionicu o empatiji i da dijeljenjem znanja i vještina bivamo empatični. Opet, podsjetite ih i da poštujemo prava onih koji ne žele da se jave.

DRUGI DIO: Sad vježbamo

U ovoj fazi se sa učenicima prisjetite aktivnosti sa prethodne četiri radionice i recite da ste odabrali tri do četiri aktivnosti koje će oni sada vježbati da primjenjuju.

Aktivnosti mogu biti:

1. Uzmi termometar i izmjeri...

Uvodna vježba služi da dođemo u kontakt sa svojim emocijama. Ponekad je svima nama teško da prepoznamo koju emociju doživljavamo. Da bismo prepoznali emociju koju doživljavamo prvo moramo da je osvijestimo, odnosno da uspostavimo kontakt sa njom. To možemo na više načina, ali je cilj da je doživimo fiziološki – na nivou mišića (Da li su zgrčeni ili opušteni?), na nivou disanja (Kako dišem? Brzo ili sporo? Plitko ili duboko?), na nivou misli (Šta mi prolazi kroz glavu?) i na nivou ponašanja (Šta radim trenutno?). Kada se ove kockice slože, onda možemo da govorimo koja je emocija u pitanju i da pređemo na glavnu vježbu u sklopu ove radionice.

Vježba

Sjetite se nekog događaja u posljednje vrijeme kada ste osjetili neki jak osjećaj zbog nečega što vam se dogodilo. Koja je to emocija koja vam pad na um (ne morate reći naglas, samo prepoznajte šta vam je prvo palo na pamet.

- Sada zatvorite oči.
- Da li taj osjećaj neku boju? Ako ima, koju?
- Ima li neki oblik? Koji?
- Ima li težinu? Je li težak ili lagan?
- Ima li temperaturu? Koju?
- Otvorite oči!

Ne moraju svi osjećaji imati sve ove karakteristike, ali zapamtite na šta ste pomislili, trebaće nam za završnu vježbu!!!

Sada se sjetite istog događaja kojem ste dali oblik, boju itd. i pokušajte razmisliti koje su vam misli prolazile kroz glavu. Zapišite ih u tri minute na papir ili samo pokušajte da ih se što više sjetite.

Nakon tri minute pitati nekog od učesnika da i bez dijeljenja događaja podijeli misli i pitajte da li su te misli pogoršavale ili poboljšavale osjećaj u tijelu.

Naše misli su mnogo povezane sa našim osjećajima i mislima možemo povećati ili smanjiti osjećaj u tijelu, ali i uticati na naša ponašanja! Promijenimo li misli neki osjećaj se smanji ili poveća. Na primjer, posvađali ste se sa prijateljem i mislite:

- **Situacija 1: Ja njega više ne želim da vidim u životu! Ljuti ste. Da li ćete otići poslije škole i družiti se sa njim?**

A ako se pak posvađate sa prijateljem, pomislite:

- **Situacija 2: Dobro, njegovo ponašanje je bilo loše, ali možda bih trebalo da mu kažem kako se osjećam! Da li ćete otići da se vidite sa njim?**

Koja situacija je bolja za vas ako želite da vam ta osoba bude i dalje prijatelj?

2. Šta se dešava u meni?

Za uvodnu aktivnost učesnici će uraditi kratku vježbu pune svjesnosti (u prilogu se nalazi još nekoliko). Cilj ove vježbe je prije svega OBRATITI PAŽNJU na ono što se dešava unutar nas i na nama, šta nam prolazi kroz glavu, kroz ruke, noge i da je u redu da sjedimo sa tim osjećajima.

Vježba: "Vatra u rukama"

- Nekoliko puta brzo protrljaj svoje dlanove jedan o drugi.
- Primijeti osjete u svojim dlanovima, šakama i rukama.
- Usmjeri svoju pažnju na toplinu koja je nastala.
- Sada zatvori oči i u tišini nježno stavi svoje ruke na vrh svoje glave.
- Usmjeri svoju pažnju na toplinu koja s ruku prelazi na tvoju glavu.
- Ostani u tom položaju još koji trenutak i primijeti osjete u rukama i glavi.

Diskusija: Kako vam je bilo ovo raditi? Kakav je osjećaj? Koje su vam misli prolazile kroz glavu? U redu je i ako su to misli: „Ovo je glupo!“, „Zašto ovo radim?“. Nekada je u redu i sjediti sa neprijatnim osjećajima koje imamo u tijelu. To je posebno važno jer svaki dan doživljavamo takve misli.

3. A šta da radim kad je čudovište baš strašno?

Nađem način da ga umirim. A kako?

Vježba:

Ovu vježbu je korisno primijeniti u stanjima visoke uznemirenosti, straha i panike, te drugih neugodnih osjećaja, kao što su ljutnja, tuga...

Pogledaj oko sebe, primijeti i imenuj:

- **5 stvari koje možeš vidjeti**
- **4 stvari koje možeš dodirnuti**
- **3 stvari koje možeš čuti**
- **2 stvari koje možeš mirisati**
- **1 stvar koju možeš okusiti**

Sa učenicima zatim razgovaramo o sljedećim pitanjima:

- **Uzimajući prethodni grafikon sa mislima i emocijama, gdje možemo ovu vježbu smjestiti?**
- **Gdje je možemo iskoristiti u onom procesu, a da dođemo do pomažućih misli?**
- **Zašto ne bismo trebali izbjegavati strah i anksioznost?**

4. Neću reći šta sam do sada naučio...

U sklopu uvodne aktivnosti učenici treba da nauče kako neverbalno da komuniciraju sa svojim kolegama u grupama. Pronađite prvog dobrovoljca koji će koristeći pantomimu i neverbalne poruke dati svoj osvrt na prethodne dvije radionice koje su prošli. Zadatak ostale djece je da pogađaju šta učenik-dobrovoljac želi da iskaže. Koje poruke je poslao a da ih nije rekao. Nakon toga istu vježbu uraditi sa bar još dva učenika.

Na kraju pitati dobrovoljce kako su se osjećali i pitati kako su se osjećali oni koji su pogađali šta učenik-dobrovoljac želi podijeliti. Razgovarati sa učenicima o važnosti neverbalnih poruka, ali i koliko ih je teško prenijeti bez glasa. Jednako je teško razumjeti i emocije drugih ljudi ako nam ih ne kažu naglas.

Prijedlozi za vođenje radionice Ja, vršnjački edukator u onlajn okruženju:

- **Onlajn okruženja nude sjajnu priliku da se vježbanje zadataka snima kako bi djeca kasnije mogla da pogledaju svoj rad i potencijalno ga poboljšaju. Ukoliko je njima prijatno, možete snimati vježbe držanja radionica.**

Prostor za vaše ideje - Teme radionica koje bih ja uključio/-la su:

DODATNI RESURSI

VJEŽBE PUNE SVJESNOSTI ZA DJECU

PLANINA

Stani uspravno i
raširi stopala u širini bokova
Ruke stavi uz tijelo.
Zamisli da si planina...
visoka,
mirna,
nepomična,
dostojanstvena.

Sunce, kiše, oblaci, oluje, snijeg
dolaze i odlaze.
A planina ostaje i dalje ista,
mirna i nepromijenjena.
I ti možeš biti kao planina.
Miran i nepromijenjen.
Uprkos svemu oko tebe i u tebi.

Budi planina.

DUVANJE BALONA

Zamisli da je tvoj stomak balon.

1. Duboko udahni na nos i primijeti kako se tvoj balon povećava.
2. Lagano izdahni na usta i primijeti kako se tvoj balon smanjuje.
3. Ponovi još nekoliko puta.

SKENIRANJE TIJELA

Lezi na leđa u položaj koji ti prija i zatvori oči.

Stisnite mišiće u svom tijelu što više možete. Ruke stisnite u čvrste šake, stisnite vrat, stomak stegnite, noge također.

Nakon nekoliko sekundi otpustite sve mišiće i ostanite tako opušteni nekoliko minuta.

Promatrajte osjete u tijelu dok ležite tako opušteno, primijetite ako postoje neke promjene u odnosu na one kada je tijelo bilo zgrčeno.

Kada budete spremni, otvorite oči!

DODATNI RESURSI

PREPOZNAJTE ZNAKOVE PSIHIČKOG DISTRESA KOD DJECE I TOKOM RADIONICA

Ako primijetite:

- aktivno odbijanje učešća i protestiranje tokom aktivnosti,
- iritabilnost i agresivno ponašanje,
- izbjegavanje razgovora,
- povučenost i izolovanje,
- smanjenje interesa za aktivnosti i provođenje vremena sa vršnjacima,
- teškoće u vođenju razgovora o temama radionica i tokom aktivnosti,
- plakanje tokom rada na aktivnostima,
- promjene u raspoloženju tokom trajanja radionica,
- promjene ponašanja u odnosu na tipično ponašanje tog djeteta (inače povučeno dijete postaje vrlo aktivno ili obratno),
- kada radite onlajn, a djeca se uključuju od kuće, da se dijete ponaša drukčije nego na aktivnostima u školi.

Kada to primijetite:

- Razgovarajte o tome šta se događa samo onda kada vam dijete da dozvolu za to.
- Razgovarajte sa djetetom ili adolescentom primjereno njegovom / njezinom uzrastu.
- Recite djetetu da može sa vama individualno porazgovarati ako poželi.
- Uključite dodatne aktere – roditelje, stručne suradnike.
- Učinite radionicu prostorom u kome je sigurno dijeliti informacije i brige.
- Budite spremni prekinuti aktivnosti kada procijenite da su one previše teške / neprijatne za djecu.
- Napravite kutiju briga (mjesto gdje djeca mogu anonimno podijeliti brige i strahove koje imaju u vezi sa aktivnostima ili nečim drugim što ih trenutno muči).
- Normalizirajte traženje pomoći i podrške – „Svima nam je nekada potrebna dodatna podrška i pomoć“.
- Pokažite i objasnite djeci da su oni važan resurs za podršku i pomoć vršnjacima.

LITERATURA

Vidović, S., Golić, M., Belić, D., Vračar, M. & Radovanović, M. (2009). *Vršnjaci znaju kako - priručnik za vršnjačke edukatore, adolescente za vođenje radionica sa svojim vršnjacima*. Ministarstvo omladine i sporta – Beograd.

Marković, D. (2002). *Osnove treninga*. Grupa „Hajde da...“, Beograd.

Peersman, G. (2014). Overview: Data collection and analysis methods in impact evaluation. UNICEF Office of Research-Innocenti.

Capurso, M., Dennis, J. L., Salmi, L. P., Parrino, C., & Mazzeschi, C. (2020). Empowering children through school re-entry activities after the COVID-19 pandemic. *Continuity in Education*, 1(1).

Childmind. (2021, Mart 22). More schools are reopening. Here's how to prepare kids for The Return. Preuzeto sa <https://childmind.org/blog/more-schools-are-reopening-heres-how-to-prepare-kids-for-the-return/>.

Jackson, A. W., & Andrews, G. A. (2000). *Turning points 2000: Educating adolescents in the 21st century*. Teachers College Press.

UNICEF. (2020). *Psychosocial Support for Children during COVID-19 A Manual for Parents and Caregivers*.

Zhang, Z., Zhai, A., Yang, M., Zhang, J., Zhou, H., Yang, C., & Zhou, C. (2020). Prevalence of depression and anxiety symptoms of high school students in Shandong Province during the COVID-19 epidemic. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 16-25. <https://doi.org/1.3389/fpsy.202.570096>

World Health Organization. (2020, Mart 11). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. Retrieved from <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

Waite, P., Pearcey, S., Shum, A., Raw, J. A., Patalay, P., & Creswell, C. (2021). How did the mental health symptoms of children and adolescents change over early lockdown during the COVID-19 pandemic in the UK? *JCPP Advances*, 1(1), e12009. <https://doi.org/1.31234/osf.io/t8rxf>

"Mindfulness – kratke vježbe za djecu". (2020, Mart 26). Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba. Preuzeto sa: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/besplatna-brosura-kratke-vjezbe-mindfulnessa-za-djecu-za-prepoznavanje-i-kontrolu-neugodnih-osjecaja-i-ponasanja/>

Gordon, S. B., Asher, M. J. & Selbst, M. C. *ACT For Kids: Living a Valued Life*. [Neobjavljen rukopis].

Herman, B., Wisconsin, O., Collins, R., & Wisconsin, O. (2018). *Social and Emotional Learning Competencies*. Wisconsin Department of Public Instruction.

Guide, C. A. S. E. L. *Effective Social and Emotional Learning Programs*. (2012).

NVO Genesis Project. (2016). *Znanje se množi dijeljenjem*. Banja Luka.

Taylor, J. J., Buckley, K., Hamilton, L. S., Stecher, B. M., Read, L., & Schweig, J. (2018). *Choosing and Using SEL Competency Assessments*.

Creswell, C., Parkinson, M., Thirlwall, K., & Willetts, L. (2019). *Parent-led CBT for child anxiety: helping parents help their kids*. Guilford Publications.

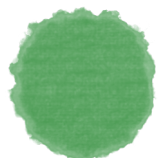
Lundkvist-Houndoumadi, I., & Thastum, M. (2013). A" Cool Kids" cognitive-behavioral therapy group for youth with anxiety disorders: Part 1, the case of Erik. *Pragmatic Case Studies in Psychotherapy*, 9(2), 122-178.

Stark, A. M., White, A. E., Rotter, N. S., & Basu, A. (2020). Shifting from survival to supporting resilience in children and families in the COVID-19 pandemic: Lessons for informing US mental health priorities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), S133.

ZA KRAJ...

PRIČA O DUGI

Prije mnogo vremena boje su učestvovalе u strašnoj prepirci. Svaka se boja proglašavala apsolutno najboljom, najvažnijom, najpotrebnijom, najdražom...

Zelena tako reče: Jasno, ja sam najbitnija. Ja sam simbol života i nade. Izabrana sam od trave, od drveća, bez mene bi i životinje uginule, pogledajte oko sebe prema prostranstvima šuma i livada, vidjećete da me ima najviše...

Plava je prekinu i kaže: Ti misliš samo na zemlju, a ne uzimaš u obzir nebo i more. Voda je izvor života i dolazi nam iz nebeskih oblaka sve do morskih dubina. Plavetnilo neba daje nam prostor, mir i vedrinu. Bez mene vi ostale boje ne biste bile ništa...

Žuta tada dobaci: Vi ste sve tako ozbiljne boje. Ja donosim osmijeh, veselje i toplinu svijetu. Sunce je žuto, mjesec je žut, zvijezde su žute. Kada procvjetaju suncokreti kao da se cijeli svijet smije. Znajte da bez mene ne bi bilo radosti...

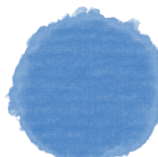
Tada se probije i narančasta: Ja sam boja zdravlja i snage. Možda sam malo oskudna, nema me tako puno i baš sam zato dragocjena jer služim potrebama ljudskog života. Nosim u sebi najvažnije vitamine ako samo pomislite na mrkvu ili na narandže. Nisam prisutna sve vrijeme, ali kada ispunim nebo u zoru i u suton, moja je ljepota toliko primamljiva da niko više i ne pomisli ni na jednu od vas...

Malo podalje crvena poviče: Kraljica sam među vama! Ja sam boja krvi, a krv je život. Boja sam opasnosti i hrabrosti. Spremna sam boriti se, ja palim vatru u krvi i bez mene bi zemlja bila pusta kao i mjesec. Ja sam boja strasti, ljubavi, crvene su ruže i makovi...

Podigne se purpurna u svoj svojoj veličini. Bila je visoka i govorila je zvonkim glasom: Ja sam boja vladajućih i moći. Kraljevi i vođe uvijek su mene birali, jer ja sam simbol vlasti i mudrosti. Ljudi ne pitaju kada sam ja u blizini... samo slušaju i služe.

Na kraju indigo vrlo mirno, ali jasno progovori: Pomislite samo na mene, ja sam boja tišine i vi me teško primjećujete, ali bez mene svi biste bili površni. Ja predstavljam misao i beskonačne dubine. Svima sam potrebna da biste odvagali i suprotstavili stvari, za molitvu i za pokretanje mira...

I tako su boje nastavile diskusiju u uvjerenju da je svaka važnija i superiornija od ostalih, svađajući se i ne primjećujući da su počele gubiti svoje pravo značenje. Odjednom, munja zapara nebom i začu se zaglušujući zvuk. Grom i silovit pljusak prestrašili su boje do te mjere da su se boje stisnule jedna uz drugu da bi se zaštitile. Začule su boje tada kišu kako im se obraća:

„Vi glupe boje svađate se međusobno u želji da dominirate nad drugima... zar ne znate da je svaka od vas stvorena za određeni zadatak, jedinstven i različit od drugih. Držite se za ruku i dođite sa mnom. Od sada kad god bude padala kiša svaka od vas protegnuće se nebom i stvorćete tako veličanstven luk boja koji će vas podsjetiti da ste najljepše kada ste zajedno.“

! Duga je znak nade i mira za bolje sutra. I tako, kada god kiša umije lice svijeta, a duga se pojavi na nebeskom svodu, sjetimo se cijeniti vrijednost, brinuti se i razumjeti jedni druge. !

Dragi nastavnici, stručni saradnici i učenici,

Za kraj čitanja, poklonili smo vam ovu priču koja govori o miru i suživotu. Nadamo se da će vam ovo biti inspiracija i podstrek da uz ovaj priručnik pošaljete poruke važnosti brige o sebi i o tome koliko nas različitosti čine bogatijima, a u isto vrijeme koliko svi imamo iste brige i izazove sa kojima se nosimo. Želimo vam dobro druženje tokom realizacije svih navedenih aktivnosti i nećemo vam reći ostvarivanje ciljeva radionica jer je briga o mentalnom zdravlju proces koji ne završava korišćenjem ovog priručnika.

Ugodan rad, Azra, Lana i Nikolina :)

